straties, bevat een overzicht van bronnen en literatuur en is voorzien van een register. De prijs van de 192 pagina's is *f* 39,50.

Luxe uitgevoerd verscheen bij dezelfde uitgever *'t Verwaerloosde Formosa*, ingeleid en geannoteerd door G.C. Molewijk. Het is een nooit eerder herdrukt verslag van waarschijnlijk de laatste gouverneur van Formosa, Frederik Coyett. Formosa is van 1624 tot 1662 in bezit geweest van de VOC, maar moest worden afgestaan aan een legermacht onder commando van de Chineese piraat Coxinga. Het onder pseudoniem verschenen verslag wordt, na een uitgebreide inleiding en toelichting, in 17e eeuws Nederlands weergegeven.
Met register van persoons- en scheepsnamen telt het boek 243 pagina's.

1992 is het Columbus-jaar en bij Bruna werd uitgegeven *Het scheepsdagboek van Christoffel Columbus*. Columbus-kenner Robert H. Fuson leidt dit reisverslag dat uiteindelijk tot de ontdekking van Amerika leidde in, en plaatst in een uitgebreide verklaring het dagboek in een historisch kader. Prachtige authentieke illustraties en een knappe vertaling maken dit boek aantrekkelijk voor de schoolbibliotheek. Prijs *f* 39,90.

Bij ACCO is verschenen *Het grote misverstand, een geschiedenis van de Koude Oorlog (1917-1990)*. Het is een aangepaste en geactualiseerde uitvoering van de eerste uitgave van 1987. Yvan Vanden Berghe, docent diplomatieke geschiedenis aan de universiteit van Antwerpen, geeft in een vlotte stijl een naslagwerk voor onder andere leraren en studenten van de spanningen tussen Oost en West. Hij besteedt veel aandacht aan het Interbellum en de Oost-West spanningen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Maar de periode 1945-1987 krijgt de meeste aandacht. In deze uitgave komen de ontwikkelingen van 1987-1990 ook aan bod. Het boek, voorzien van een geografisch- en personenregister, heeft ruim 250 bladzijden.

Bij uitgeverij Matrijs kwam in vierde druk, maar geheel vernieuwd, uit: *Het Nederlands landschap, een historisch-geografische benadering*. Negen auteurs geven een overzicht van de landschapstypen en hun geschiedenis. Deze vierde druk is uitgebreid met een hoofdstuk over het stedelijk landschap. Elke bijdrage is voorzien van een literatuurverwijzing. Het boek is fraai uitgevoerd, heeft 120 bladzijden en kost *f* 29,95.

Jan de Ruiter

GEDENKBOEK

Jaap Verheul, Joost Dankers, *Tot stand gekomen met steun van ... Vijftig jaar Prins Bernhard Fonds, 1940-1990* (De Walburgpers, Zutphen 1990) 331 blz.

Afgelopen jaar vierde het Prins Bernhard Fonds, het belangrijkste cultuurfonds van Nederland, zijn vijftigjarig bestaan. Bij die gelegenheid hebben de Utrechtse historici Verheul en Dankers de opdracht gekregen tot het schrijven van dit feestelijke gedenkboek. De opdracht is in vertrouwde handen terecht gekomen. Eerder schreef het duo een gelegenheidsuitgave over de verzekeringsmaatschappij Dela. Bovendien promoveerde Verheul onlangs op een dissertatie over het Prins Berhard Fonds en het Nationaal Instituut. 'Tot stand gekomen met steun van ...' is een kijk- en leesboek bij uitstek geworden: zeer informatief, rijk geïllustreerd en luxueus uitgevoerd (met dank aan de jubilaris).

Het Prins Bernhard Fonds heeft een wat merkwaardige geschiedenis. Het werd op 10 augustus 1940 in Londen opgericht om geld in te zamelen voor de aankoop van Spitfires en ander oorlogsmaterieel. Door de verbondenheid met het koningshuis en door de rol van Prins Bernhard werd het tevens kristallisatiepunt voor nationale gevoelens. Het was vooral deze functie die het Fonds na de bevrijding ging uitdragen. Door het bevorderen van culturele zelfwerkzaamheid speelde het in op de kennelijk aanwezige behoefte aan nationale saamhorigheid en geestelijke weerbaarheid. Parallel aan de naoorlogse politieke doorbraakgedachte wilde het Fonds een culturele doorbraak bewerkstelligen en de nationale cultuur verdedigen tegen dreiging van buitenaf. In de jaren vijftig stelde het Prins Bernhard Fonds zich vooral ten doel een tegenwicht te bieden tegen de als vervlakkend ervaren massacultuur. In de volgende decennia paste het zijn doelstellingen en werkzaamheden aan aan het snel veranderende culturele en geestelijke klimaat en ontwikkelde het zich tot het 'Cultuurfonds voor Nederland' dat zich richt op de cultuurfinanciering in de breedste zin van het woord.

Zoals gezegd: dit is een zeer informatief boek geworden. Ik vind het echter jammer dat het voor een belangrijk, naar mijn smaak te groot, deel een interne organisatiegeschiedenis is gebleven. De ontwikkelingen op cultuurpolitiek gebied en de ontwikkeling van het mentaal-cultureel klimaat krijgen wel aandacht, maar die informatie wordt de lezer niet op een presenteerblaadje aangeboden. Ik heb een inleiding waarin de 'rooilijnen' worden getrokken en een samenvattende conclusie dan ook node gemist.

Door dit alles lijkt me de waarde van dit boek voor het onderwijs beperkt. Het biedt wel aanknopingspunten voor een serie lessen over bijvoorbeeld het mentaal-culturele klimaat in Nederland in de jaren 1945-1960 (bijvoorbeeld in combinatie met de bundels 'In fatsoen hersteld. Zedelijkheid en wederopbouw na de oorlog' en 'Wederopbouw, welvaart en onrust') maar de ambitieuze docent zal dan flink de handen uit de mouwen moeten steken.
Tot slot: zelfs dit voorbeeldig verzorgde boek wordt af en toe ontsierd door de blijkbaar onvermijdelijke zetfoutjes ('een spoedig verlopende invasie'?) en door storende lacunes in het register. Zo is de belangrijke karakterschets van sleutelfiguur J. In 't Veld in het register niet terug te vinden.
Jan Ramakers

MISDAAD EN STRAF

Herman Franke, *Twee eeuwen gevangen. Misdaad en straf in Nederland*. (Aula Utrecht 1990), 916 blz., prijs *f* 69,90.

"Het is ook nooit goed, zo lijkt het.
En zo is het.
In gevangenissen."

Met deze pessimistische conclusie eindigt het vuistdikke betoog van de socioloog Franke. Het lijkt een mager resultaat van zoveel onderzoek, maar de lezer moet aan het einde van het boek Franke gelijk geven: het opsluiten van mensen wegens crimineel gedrag lijkt op gene wijze een verbetering van die mensen te veroorzaken.
Franke traceert de ontwikkeling van het straffen van misdadigers vanaf het midden van de 18e eeuw. In die tijd groeit bij de burgers een afschuw van lijfstraffen, tot dan toe het antwoord van de maatschappij op de crimineel. Niet uit medemenselijkheid wil men deze strafvorm afschaffen, maar om zichzelf van afgrijselijke schouwspelen te vrijwaren. Die passen niet in een beschaafde samenleving. Het enige reële alternatief is de gevangenis.

Gevangenissen in die tijd zijn stinkende holen, waarin mensen zonder aanzien van vergrijp, sexe of leeftijd worden opgeborgen. De sterfte is er hoog. Straf wordt gezien als afschrikmiddel. In de loop van de negentiende eeuw verandert de houding van de maatschappij tegenover opsluiting: criminelen moeten er niet alleen opgesloten worden,

maar er moet ook een verbeterende werking vanuit gaan.

Dit past in de discussie die is ontstaan over het nut van gevangenissen: men heeft sterk de indruk dat deze instituten fungeren als boevenleerschool: de oude rotten in het vak leren er de jonge boefjes de kneepjes.
Bovendien is het er veel te "gezellig". De brave burgers hebben het gevoel dat de gevangenen het in de gevangenis beter hebben dan erbuiten: een dak boven het hoofd, regelmatig te eten en ze kunnen er de hele dag pret maken. Het afschrikwekkende effect is dus nihil. Er gaan stemmen op om het de gevangenen veel onaangenamer te maken. En er moet een zedelijke verbetering worden nagestreefd.

Beide wensen meent men door een nieuwe ontwikkeling vervuld te zien: de cellulaire opsluiting. In de Verenigde Staten zijn reeds proeven gedaan met het apart opsluiten van gevangenen en hoewel deze proeven laten zien, dat de slachtoffers na enige tijd apathisch worden, geestelijk gestoord raken of zelfmoordpogingen ondernemen, wordt in Nederland aan deze resultaten nauwelijks aandacht besteed. Men is hier vooral gecharmeerd van de "inkeer" die de eenzaamheid zou versterken. In de stilte van die eenzaamheid kan de stem van het geweten beter gehoord worden. "Fremdzwang" moet worden vervangen door "Selbstzwang" in de misdadiger.

De discussie over deze nieuwe vorm sleept zich al jarenlang voort en tegen de tijd dat men in het buitenland terugkomt van dit systeem wordt zij in Nederland wettelijk ingevoerd. Omdat de praktijk leert dat gevangenen zich toch niet beteren in de cellulaire opsluiting, doet men in het midden van deze eeuw water in de wijn: er komen meer gemeenschappelijke bezigheden in het saaie bestaan van de gevangene.
Dan komen de wetenschappers tot het inzicht, dat juist socialisatie en gemeenschappelijk werken tot verbeteren van de crimineel zouden leiden. (Dit is niet echt nieuw:in Ierland wordt daar reeds een eeuw eerder mee geëxperimenteerd.) Zo wordt dit inzicht in de jaren zestig en zeventig op grote schaal toegepast in de "open" gevangenissen. Daar krijgen de gevangenen meer eigen verantwoordelijkheid. Nederland heeft hier voordeel van haar achterstand: de oude gevangenissen moeten toch worden vernieuwd, nu kunnen ze meteen naar de modernste inzichten worden verbouwd. Helaas gooien de gevangenen zelf roet in het eten: ook in deze nieuwe gevangenissen weigeren ze "gesticht" te worden en blijven velen recidiveren. Het is daarom geen verrassing dat Franke op het einde geen oplossing voor het probleem kan geven.

Als een rode draad loopt door dit proefschrift Franke's overtuiging, dat de gevangenen op een passieve wijze een machtspositie hebben opgebouwd. Zolang misdadigers slechts werden verwijderd uit de maatschappij, was er niets aan de hand, maar zodra de opsluitende autoriteiten hun handelingen legitimeerden uit de verwachting, dat door dit opsluiten de crimineel weer een volwaardig lid van de samenleving zou worden, kreeg de crimineel macht. Want als het uitblijven van resultaat van de opsluiting uitblijft, moeten de autoriteiten steeds opnieuw daarvoor verklaringen vinden en nieuwe vormen introduceren die deze verwachtingen wel waarmaken. Uiteindelijk blijkt het allemaal niet te helpen, vandaar dat de conclusie overblijft: opsluiten helpt niet, maar wat dan?

Het grote nadeel van boek van Franke is dat hij gepoogd lijkt te hebben compleet te zijn. Alles wat hij op moreel, juridisch, ethisch en politiek gebied heeft gevonden wil hij ook weergeven. Dit leidt in sommige hoofdstukken tot eindeloze beschrijvingen van debatten, discussies en onderzoeksrapporten. Dat is teveel van het goede. Bovendien is het boek opgebouwd uit een groot aantal zeer korte paragrafen, die sterk wisselen van onderwerp. Het boek raakt daardoor sterk versnipperd. Af en toe komen de gevangenen zelf aan het woord, maar meestal slechts ter illustratie van een bepaald effect van detentie. Ze komen niet echt tot leven en het boek boeit niet. Het blijft een uitputtende beschrijving, maar als naslagwerk is het uitermate geschikt: alles staat erin.
Fred Vogelzang

KOLONIALISME

H.L. Wesseling, *Verdeel en heers. De deling van Afrika, 1880-1914*, (Amsterdam 1991).

In de inleiding van zijn omvangrijke werk over de deling van Afrika (521 pagina's) stelt Wesseling dat hij het niet zozeer 'over imperialisme en kapitalisme, over oorzaken en gevolgen, structuren en processen, etcetera' zal hebben , maar vooral 'over mensen en hun motieven'. Deze individualiserende opzet heeft voor- en nadelen. Een groot voordeel is dat het Wesseling in staat stelt een boeiend, levendig verhaal over de Europese kant van de deling van Afrika te vertellen. Aan de hand van de lotgevallen van Europese staats-